

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

БАНДУРКА Сергій Сергійович - аспірант Харківського національного університету
внутрішніх справ

Стаття посвячена характеристиці адміністративно - правових основ діяльності частного підприємства, рассмотрены основные составляющие административно-правовых основ. Определена правовая основа и принципы, на которых базируется частное предприятие. Раскрыты вопросы государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: Частное предприятие; предпринимательство; административно-правовые основы; принципы деятельности; государственно-частное партнерство.

Вступ

На сьогодні діяльність приватних підприємств складає основу економіки України та забезпечує її подальший розвиток. Проте результати діяльності приватних підприємств будуть більш ефективними при створенні в суспільстві та державі сприятливого середовища для їх функціонування та прогресу. Таке «сприятливе середовище» повинне виражатися у всебічній, перш за все, законодавчій підтримці розвитку приватного підприємства і підприємництва на національному рівні, формуванні позитивного ставлення до нього в суспільстві, впровадженні високого рівня підприємницької культури, а також стабільності економічної та правової системи. Соціально-економічна діяльність приватного підприємства регулюється розгалуженою системою нормативно-правових актів, але організація системи і структури, функції і завдання приватного підприємства

визначаються адміністративно-правовими засадами.

Стан дослідження проблеми

Проблема правового становища приватних підприємств в Україні та його адміністративного регулювання вже розглядалася у наукових працях окремих вчених, зокрема: Ю. Алексєєвої, І. Галіахметова, М. Ісакова, О. Клим, О. Клименко, В. Кравчука, І. Кучеренка, М. Ковальова, С. Любімова, Л. Ніколаєвої, В. Хахуліна та інших, проте з урахуванням сучасного розвитку підприємництва та приватних підприємств в Україні виникає необхідність додаткового розгляду адміністративно-правових засад діяльності приватного підприємства.

Виклад основного матеріалу

Правове становище підприємств в українському законодавстві, що почало формуватися після здобуття Україною державної незалежності, вперше було визначено Законом України «Про підприємства в Україні». На сьогодні цей закон втратив силу, але його положення про правове регулювання діяльності приватного підприємства враховані в Цивільному кодексі України, в Господарському кодексі України, в Законі України «Про підприємництво» (лише стаття 4 цього закону) та в інших нормативних правових актах.

Поняття «підприємство» знайшло своє певне законодавче втілення і тлумачення ще в дореволюційній Росії, до складу якої

входили українські землі, тоді особливого значення набув термін у словосполученні “торгове підприємство”, як держаний заклад. Дане поняття досліджували вчені XIX століття— правознавці Д.І. Меєр, Г.Ф. Шершеневич та ін. Ще з першої половини XIX ст. у правових джерелах вживалися такі поняття, як “фабрика”, “завод” і “ремісничий заклад”, а підприємства були поділені на окремі види. У радянський період поняття “підприємство” набуло ширшого застосування у правотворчій діяльності та юридичній науці. Так, розділ “Об’єкти прав (майна)” ЦК УРСР 1922 р. вже містив поняття «підприємство», зокрема, в ст. 21 і ст. 22 [1, с. 10].

Науковці виділяють деякі періоди формування поняття «підприємства»: перший дореформений період (кінець XVIII ст.-1860-і рр.), коли були перші згадки про підприємство в правових актах; другий пореформений період (1861-1918 рр.), у який відбулось юридичне закріплення цього поняття у Зведенні законів цивільних Російської імперії в редакції 1910 р.; третій - перший радянський період (1919-1963 рр.), поняття вживається, насамперед, як об’єкт цивільних прав; четвертий - другий радянський період, що характеризується повним вилученням підприємства як майнового комплексу із цивільного обороту України (1964-1991 рр.); п’ятий — сучасний (з 1992 р. і по сьогодні), який розглядає це поняття у двох правових аспектах, тобто і в якості суб’єкта права, так і в якості об’єкта цивільних прав [1, с. 10].

Поняття підприємства законодавчо закріплено статтею 191 Цивільного кодексу України, якою підприємство визнається єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності [2].

На сьогодні в Україні приватні підприємства становлять значну частину господарюючих суб’єктів, заснованих на приватній власності фізичних і юридичних осіб. Приватні підприємства – це одна з форм господарювання, яка є зручною з багатьох точок зору: в першу чергу, через відсутність вимог щодо мінімального розміру статутного фонду, а також че-

рез можливість здійснення одноосібного керівництва і управління такою юридичною особою, адже законодавство не містить вимог щодо обов’язкового створення у приватному підприємстві виконавчого та інших органів, як це вимагається, наприклад, у товаристві з обмеженою відповідальністю.

Приватні підприємства надто мобільні, гнучкі, швидко пристосовуються до вимог ринку. Вони є тим плідним ґрунтом, на якому зростає середній і великий бізнес. Тому в багатьох країнах, у тому числі й в Україні, розвиток приватного бізнесу регулюється законодавчими актами [3, с. 211].

Ст. 113 Господарського кодексу України приватним підприємством визнає підприємство, яке діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців або осіб без громадянства і його (їх) роботи чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, яке діє на основі приватної власності суб’єкта господарювання – юридичної особи [4].

Перш ніж приватне підприємство розпочне свою діяльність, воно проходить певні адміністративно-правові процедури організації і становлення, зокрема, воно проходить організаційний етап створення, який оформляється адміністративно-правовими актами (наказом, розпорядженням, протоколом зборів, затвердженням статуту, положення) визначення місця розташування. Приватне підприємство має пройти також державну реєстрацію (нотаріальне посвідчення), внесено в єдиний державний реєстр підприємств і організацій України (статистика, нотаріально завірена). Місце розташування приватного підприємства закріплюється договором на приміщення, в якому буде здійснюватись його діяльність (план кожного поверху, страхове свідоцтво), або іншим документом, актом передачі в користування, розпорядженням вищого суб’єкта господарювання чи органу влади, місцевого самоврядування. Для отримання дозволу на початок робіт необхідно також оформити банківські реквізити, довідку про взяття на облік платника податків, свідоцтво про реєстрацію, список працівників (ІТР і робітників), дипломи

керівників, посвідчення робітників, виконуючих небезпечні роботи та копії отриманих ліцензій.

Враховуючи важливість і значущість приватних підприємств як суб'єктів господарювання, на законодавчому рівні мають здійснюватися необхідні системні заходи з метою вдосконалення їхньої діяльності. Одним із аспектів цього є розробка питання правових засад діяльності приватних підприємств, оскільки саме вони визначають форми та способи здійснення їхньої діяльності. Отже, можна зазначити, що подальше теоретичне дослідження і практичне опрацювання питань адміністративно-правових засад діяльності приватних підприємств, розкриття особливостей їх реалізації сприятиме належному їх вивченню та з'ясуванню правового статусу підприємства, адже основною метою є забезпечення належного дієвого законодавчого механізму здійснення підприємницької діяльності [3, с. 211].

Проте для більш чіткого формування адміністративно-правових засад діяльності приватного підприємства потрібно визначити взагалі сутність та зміст категорії «адміністративно-правових засад». Так, під ними слід розуміти сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів. Зміст адміністративно-правових засад включає в себе такі складові: 1) категоріальний (передбачає висвітлення понять і ознак явища, змодельованих у правових актах, порівняння її з правовим і соціальним буттям і формування науково-правової категорії, що адекватно відображає правову реальність) 2) нормативний (пов'язаний із систематизацією нормативно-правових актів, які містять правову основу регулювання відповідних суспільних відносин, та виокремлення серед них тих, що містять адміністративно-правові норми, а також їх подальшим аналізом); 3) інституційний (стосується окреслення системи суб'єктів відповідних правовідносин, визначення серед них основних і головних, характеристики їх адміністра-

тивно-правового статусу, розкриття особливостей координації і взаємодії, у тому числі й у міжнародних відносинах); 4) інструментально-технологічний елемент (стосується форм (правотворчої, правозастосовної (регулятивної і правоохоронної)) і методів (правових і неправових) діяльності суб'єктів реалізації норм адміністративного права) [3, с. 211].

Виходячи з наведеного твердження, слід зазначити, що адміністративно – правові засади є засобом визначення (закріплення) правових параметрів (підстав, меж, способів) діяльності приватного підприємства, які характеризують його як суб'єкта адміністративного права, суб'єкта адміністративно-правових відносин. За своєю сутністю адміністративно-правові засади діяльності приватних підприємств втілюються у відповідних правових нормах, які й визначають їхнє правове становище.

Основні положення та норми-принципи, які становлять підґрунтя для здійснення приватними підприємствами своєї діяльності, закріплені на конституційному рівні. Найважливішим моментом конституційних основ адміністративно-правових відносин підприємницької діяльності є принцип, відповідно до якого органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та в межах повноважень і у спосіб, передбачений Конституцією та чинними законами України. Такі повноваження впливають із самої суті правової держави і принципу верховенства права: право має домінувати над органами влади, не допускати можливості свавілля з боку останніх, забезпечувати можливість контролю громадянського суспільства за державною діяльністю, у тому числі, за здійсненням публічно-владних повноважень у сфері підприємництва [5, с. 47- 48].

Нормативно-правова база діяльності приватного підприємства складається також з наступних законів: «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про захист економічної конкуренції», «Про ціни і ціноутворення», «Про

інвестиційну діяльність», «Про захист права споживачів», Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України тощо.

Серед системи адміністративно-правових засад діяльності приватного підприємства особливе місце посідають правовідносини, які складаються в процесі взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності та держави і врегульовані нормами адміністративного права. У науковій літературі такі правовідносини називають адміністративно-підприємницькими.

Адміністративно-підприємницькі відносини характеризуються певними ознаками, які дозволяють виокремити їх з загального масиву адміністративних правовідносин. Вони виникають у процесі взаємовідносин суб'єктів підприємницької діяльності з органами публічної адміністрації. Крім того, обов'язковим суб'єктом таких правовідносин є орган публічної адміністрації, який представляє публічно-правовий інтерес в економічній сфері і діє від імені держави в межах своєї компетенції. О.В. Клим вважає, що ці відносини характеризуються взаємною зобов'язаністю сторін, адже важливо не тільки чітко виконання приписів адміністративно-правових норм суб'єктами підприємництва, але і про обов'язок органів влади забезпечити ефективну реалізацію права на здійснення підприємницької діяльності. Крім того, ці відносини мають особливий правовий режим забезпечення законності та правового захисту - адміністративного чи судового [6, с. 11].

Слід зазначити, що адміністративно-правові засади діяльності приватного підприємства можна розглядати через принципи адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. Серед таких принципів найпершими слід виділяти принцип верховенства права та принцип законності.

Принцип верховенства права виражається через положення, закріплене в ст. 8 Конституції України. Принцип законності сприяє реалізації права громадян на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом, і зобов'язує кожного суб'єкта та об'єкта державного регулювання у сфері

господарювання діяти у встановлених законом межах, відповідно до своїх повноважень. Іншими словами, незважаючи на те, що органи публічної адміністрації наділені широкими повноваженнями самостійної правотворчості, правозастосування і правоохорони, вони можуть діяти лише в межах, окреслених правом. Ця вимога до органів публічної адміністрації впливає із загальноправового дозвільного принципу: «Можна лише те, що дозволено законом». І саме за цим основоположним принципом мають визначатися публічно-правові засади державного регулювання господарської діяльності, сфера публічно-владних відносин між органами публічної адміністрації та суб'єктами господарювання [7, с. 69].

У ст. 44 Господарського кодексу України [8] визначено загальні принципи підприємницької діяльності. До них належать:

1) самостійне формування програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежене законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;

2) вільний найм працівників. Цей принцип обмежується положеннями спеціального законодавства про зайнятість населення, а саме Законом України «Про зайнятість населення» [9], де зазначено, що для працевлаштування іноземцям і особам без громадянства необхідно отримати дозвіл у державній службі зайнятості;

3) вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;

4) самостійного здійснення зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд. Цей принцип обмежується, зокрема, положеннями Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23 вересня 1994 р. [10], ст. 1 якого встановлює правила щодо обов'язкового зарахування на їх валютні рахунки в уповноважених банках виручки резидентів.

Наведені вище принципи діяльності приватного підприємства не є вичерпними, та повинні доповнюватись принципами: демократизму, системності, ефективності, передбачуваності, господарської самостійності, економічної відповідальності.

У контексті адміністративно-правових засад діяльності приватного підприємства особливо важливим є згадати про державно-приватне партнерство.

Державно-приватне партнерство – це система відносин між органом публічної влади (управління) та приватною організацією, у якій останній надається більша роль у плануванні, фінансуванні й реалізації певної послуги для населення, аніж при використанні традиційних процедур співпраці (наприклад, тендеру), і менша, ніж при використанні механізму приватизації. При цьому, захист державних і комунальних інтересів гарантується через інституційні основи, положення нормативних актів та укладених договорів. Згідно з чинним на сьогодні Законом, фактично всі проекти державно-приватного партнерства функціонально мають забезпечити значно вищу ефективність діяльності, ніж у разі її здійснення виключно державним партнером, бути довготривалими (від 5 до 50 років), передбачати фінансування (або співфінансування) відповідних проектів з боку приватного партнера та включати розмежування відповідальності й ризиків між приватним і державним партнерами у процесі здійснення державно-приватного партнерства [11].

Розгляд механізму дії державно-приватного партнерства потребує окремого дослідження, проте одразу можна відмітити, що він не досконалий та потребує певного реформування. Зокрема, нині існує ситуація, за якої домінанта в реалізації проектів державно-приватного партнерства віддана державному партнерові, що виявляється у розширеному обсязі прав порівняно з приватним партнером (зокрема, щодо права власності на об'єкти, створені у процесі реалізації проектів державно-приватного партнерства). Ця тенденція в принципі відповідає надмірному «державному регулюванню», яке в ниніш-

ній ситуації згубно впливає на бізнес-середовище.

Висновок

Таким чином, на основі викладеного можна зробити висновок, що приватне підприємство є основним інструментом прогресу, що приносить прибуток, воно є продуктом еволюції, проб та помилок. Сприятливі соціальні умови сприяють його розвитку, цінностями якого виступають свобода особистості і недоторканність приватної власності. За таких умов приватне підприємство виникло як найбільший винахід інтелекту людини, як двигун прогресивного розвитку економіки. А його адміністративно-правові засади є тим нормативним масивом, основою, на якій ґрунтується підприємницька діяльність, розкривається правова сутність приватного підприємства та урегульовуються відносини з державними органами влади з приводу надання публічних послуг, державної підтримки, здійснення регуляторної та контрольно-наглядової діяльності

Література

1. Галіахметов І. А. Підприємство як об'єкт цивільних прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. А. Галіахметов. – Одеса, 2005. – 22 с.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради. — 2003. — №№40-44. — Ст.356 (зі змінами).
3. Любімова С.Ю. Сутність адміністративно-правових засад діяльності приватних підприємств / С.Ю. Любімова // Вісник ХНУВС. – 2012. – № 1 (56)
4. Господарський кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144)
5. Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ковальова Марина Вікторівна.– Х., 2007. – 197 с.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена характеристиці адміністративно – правових засад діяльності приватного підприємства, розглянуті основні складові адміністративно-правових засад. Визначена правова основа та принципи, на яких базується приватне підприємство. Розкрито питання державно-приватного партнерства.

Ключові слова: приватне підприємство; підприємництво; адміністративно-правові засади; принципи діяльності; державно-приватне партнерство.

SUMMARY

The article is devoted to the description of the administrative - legal principles of the activity of the private enterprise, the main components of the administrative - legal principles are revealed. The legal basis and principles on which the private enterprise is based are defined. Issues of public-private partnership are revealed.

Keywords: private enterprise; entrepreneurship; administrative and legal principles; principles of activity; public-private partnership.

6. Клим О.В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні / О.В. Клим. Автореф. дис. к.ю.н. / 12.00.07. - К., 2009 – 21 с.

7. Клименко О.В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 /- О.В. Клименко. – Київ, 2015 - 227 с.

8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

9. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України від 14.06.2013 — 2013 р. – № 24 – стор. 1284, стаття 243

10. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті : Закон України від 23.09.1994 № 185/94-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994,- N 40, ст.364

11. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524